

Trends 2018

EEN JAAR VAN OMSCHOLEN, GEMEENSCHAPSZIN
EN WAAKZAAMHEID

Adjiedj
Bakas

flirtangst • ons IQ daalt • destination marketing • red pilling •
zelfgekozen apartheid • fat start-ups • einde van kantoortuin
en flexwerkplek • nieuwe zeepbellen in de economie • einde
naïeve toegeeflijkheid • biomimicry • mobility as a service •
autonome wapensystemen • de vramilie als hoeksteen van de
samenleving • slow fashion • een wolk van digitale dagloners
• groei van impact beleggen • tribalisering en roedelvorming •
De middeleeuwen komen terug • virtuele vrienden en liefjes

Trends 2018

Een jaar van omscholen, gemeenschapszin
en waakzaamheid

Adjiedj Bakas

© Bakas Books bv, 2017

Dexter is an imprint of Bakas Books BV.

All rights reserved. Except for the quotation of small passages for the purposes of criticism or review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, scanning or otherwise, except under the terms of the Copyright, Designs and Patents Act 1988 or under the terms of a licence issued by the Copyright Licensing Agency Ltd, 90 Tottenham Court Road, London W1T 4LP, UK, without the permission in writing of the publisher.

Redactie: Minne Buwalda, i.s.m. Dirk van Harten

Ontwerp: Wentelwereld, Bergen op Zoom

Druk: TOB, Amsterdam

ISBN 978-94-91932-37-3

NUR 801

Inhoudsopgave

Van honden en mensen	6
Wat valt er zoal te verwachten in 2018?	14
Economie, business en finance	26
Arbeid	40
Internationale veiligheid en geopolitiek	56
Technologie en media	88
Klimaat	116
Energie	124
Gezondheidszorg	140
Generaties en human interest	156
Mode en design	170

Van honden en mensen

Volgens de Chinese astrologie is 2018 een Jaar van de Hond. De hond is een dier dat staat voor oprechtheid en loyaliteit. Honden zijn uitstekend gezelschap, totdat iets ze niet zint. Dan kunnen ze defensief en veeleisend worden. Deze karaktertrek zorgt echter ook voor de waakzaamheid die nu broodnodig is bij het verdedigen van idealen als vrijheid en tolerantie. Wanneer een hond zomaar een Chinees huis komt binnenwandelen, dan wordt dat gezien als een gunstig teken. Deze trouwe viervoeter brengt ons in 2018 waarschijnlijk geen revolutionaire veranderingen, maar hij werkt gestadig door aan de goede zaak. Een Jaar van de Hond is een jaar waarin idealen richtinggevend zijn en beter samenwerken ons vooruithelpt. Dat zorgt niet alleen voor meer harmonie, maar ook voor extra inkomsten, want onze economie ondervindt veel schade van individuen of organisaties die elkaar tegenwerken.

Wisten jullie dat een hond het eerste zoogdier was dat in een raket om de aarde heen cirkelde? Op 3 november 1957, dus meer dan 60 jaar geleden, werd het Russische straathondje Laika in haar dooie uppie gelanceerd in de Spoetnik 2. Het arme beestje stierf door stress en oververhitting, en was al na drie rondjes om de aarde naar de hondenhemel vertrokken. Volgens mij hadden ze er beter aan gedaan om Laika wat gezelschap te geven. Een grote mand met daarin meerdere hondjes had er waarschijnlijk voor gezorgd dat deze trouwe viervoeters nog veel meer rondjes in de ruimte hadden kunnen maken. Wellicht hadden ze zelfs nog kunnen genieten van het wonderschone uitzicht daarboven.

De hond is, net als de mens, een echt groepsdier. Bij dit Jaar van de Hond hoort dan ook een verhoogd verlangen naar gemeenschap. En wanneer ik het over 'gemeenschap' heb, dan bedoel ik natuurlijk geen seks, ook al heb je op dat vlak ook zoiets met

'op z'n hondjes'. Nee, het verlangen naar seks is constant door de jaren heen en alle dieren uit de Chinese astrologie hebben er iets mee. Waar ik het in dit Jaar van de Hond over wil hebben is het verlangen om ergens bij te willen horen en deel uit te maken van een gemeenschap gelijkgestemden. We voelen ons veiliger in een groep mensen waar we veel gemeen mee hebben en het liefst zouden we ons zo vaak mogelijk kwispelend in die 'hondenmand' terug willen trekken.

Honden groeperen zich in roedels, die meestal bestaan uit zo'n 5 tot 20 dieren, afhankelijk van de voedselsituatie in het territorium. Dit is de ideale omvang, die de groep de meeste overlevingskansen biedt. Naar nu blijkt hebben niet alleen roedels een ideale 'hondse maat', ook bij mensengemeenschappen schijnt er een ideale 'menselijke maat' te bestaan. De ideale groepsgrootte van de mens bedraagt volgens de Britse antropoloog Robin Dunbar maximaal 148 man/vrouw, een aantal dat ondertussen het

Dunbar-getal is gaan heten. In zo'n groep kennen we elkaar nog, waardoor saamhorigheid ontstaat en samenwerking beter werkt. De groep moet groot genoeg zijn om een diversiteit aan talenten voorhanden te hebben, zodat de meeste problemen binnen de eigen populatie kunnen worden opgelost. Het Dunbar-getal gaat zowel op bij de jager-verzamelaar van vroeger als bij ons, modernen, en Dunbar wijt deze constante aan het deel van ons brein dat neocortex heet. Die zou volgens hem niet in staat zijn om met meer dan 148 mensen tegelijkertijd een zinvolle relatie te onderhouden. Daar gaat mijn status op Facebook, met zo'n 3800 vrienden!

Er bestaat dus een natuurlijke grens aan ons gemeenschapsgevoel, onze samenwerkingsbereidheid en saamhorigheid. Bedrijven als Google maken al gebruik van deze wetenschap.

Zij vormen binnen hun organisatie 'stammen' van maximaal 150 man, die gezamenlijk problemen oplossen en verantwoording afleggen. Dat schijnt beter te werken dan een bedrijf waarin mensen zich onderdeel voelen van een anonieme massa van vele honderden of duizenden werknemers. Voor een anonieme groep zet je je gewoon minder hard in en misbruik maken van de anonimiteit binnen een veel te grote groep is dan ook schering en inslag. Denk aan mensen die misbruik maken van het sociale zekerheidsstelsel.

Er bestaat ook een natuurlijke grens aan onze reële solidariteit. Iemand kan in theorie dan wel solidair zijn met de gehele mensheid, maar zoiets is een mentaal construct dat niet echt hout snijdt. Want stel dat één procent van die mensheid plotseling bij je op de stoep staat en solidariteit vraagt. Ik denk dat je dan gillend de deur dicht trekt en moord en brand schreeuwt.

In een Jaar van de Hond ligt de nadruk dus op zaken als gemeenschapsgevoel, loyaliteit en samenwerking. We zouden ons dit jaar dan ook allemaal moeten afvragen waar onze loyaliteit precies ligt en in wat voor verbanden we kunnen en willen leven en samenwerken. Ben je vooral solidair met je eigen familie en vrienden of met je dorpsgemeenschap, en zie je alle anderen als buitenstaanders of zelfs potentiële vijanden? Ben je solidair met je landgenoten, en zie je buitenlanders hooguit als toeristen die hun centjes in ons land komen spenderen of als voetbalconcurrenten? Ben je solidair met Europeanen, en wil je ze verdedigen tegen minder geciviliseerde types uit andere continenten, eventueel door een muur om het eigen continent te bouwen? Of ben je solidair met de gehele mensheid, en omarm je een ieder die maar voor je open staat?

Wat ik met dit verhaal over de natuurlijke beperktheid van onze saamhorigheid en samenwerkingscapaciteit maar wil zeggen: sta in het Jaar van de Hond stil bij je loyaliteit. Koester het gevoel van solidariteit, en geef er handen en voeten aan op een realistische wijze. Hoe ziet jou gemeenschap er uit? Met wie ben je bereid samen te leven en samen te werken? Wie verdedig je met hand en tand? En wat als het om het echte gaat?

Ben je uit die vraag, dan kun je het werkelijkheidsgehalte van je vermeende solidariteit gaan onderzoeken. Zijn het loze woorden of geef je echt gestalte aan de solidariteit die je zegt te voelen? Er zijn mensen die voortdurend van de daken schreeuwen dat ze solidair zijn met vluchtelingen of met slachtoffers van een strijd die aan de andere kant van de wereld wordt uitgevochten, terwijl ze verder niets menslievends ondernemen in hun naaste omgeving. En er zijn mensen uit wiens mond je geen grote woorden hoort, maar die stilletjes en in kleine kring naasten uit de gemeenschap ondersteunen.

De neiging om ons terug te willen trekken in een groep gelijkgestemden, en zo de boze buitenwereld enigszins buiten te sluiten, zie je overal opduiken. Vanouds zoeken mensen hun gelijken op. Immigranten uit een bepaalde streek gaan in hun nieuwe land vaak bij elkaar wonen in dezelfde wijk, om zo toch nog enigszins het gevoel te hebben thuis te zijn. Rijken gaan bij rijken wonen, en jongeren zoeken jongeren op. In Turkije heb je nu badplaatsen die zich, bij gebrek aan westerse toeristen, gaan specialiseren in zogenaamde halal-vakanties, dat wil zeggen, vakanties op islamitische leest geschoeid. Dat betekent bijvoorbeeld dat mannen en vrouwen er gescheiden zwemmen en dat er geen alcohol wordt geschonken. Ik voorzie dat dit verschijnsel in het Jaar van de Hond alleen maar toeneemt. Noemt het zelfgekozen apartheid.

Honden praten niet over solidariteit en loyaliteit. Ze zijn het of ze zijn het niet. En wanneer ze het zijn, dan tonen ze het. Je weet wat dat betreft wat je aan ze hebt. Bij mensen bestaat de kans dat je met loze praatjes te maken hebt, die dan misschien wel edel mogen klinken, maar die verder weinig om het lijf hebben. 2018 is een jaar waarin we de kracht én de beperktheid van onze loyaliteit voelen en gestalte geven, via samenwerking en wederzijdse ondersteuning.

Ik ben geen enorme dierenvriend. Wanneer ik met iemand langs een weiland met lammetjes rijdt, dan roep ik niet 'oh, wat een schattige lammetjes', maar 'oh, wat een lekkere lamsboutjes'. En slangen en krokodillen zie ik vooral als grondstof voor leren tassen en schoenen. Maar honden vind ik fijne dieren. Hun trouw en kameraadschap spreekt me aan. Toen ik onlangs tegen mensen riep dat ik me wel identificeerde met de dobermann voorop de cover van dit boekje, omdat ik net als dat beest vierkant voor onze vrije en tolerante samenleving ga liggen, kreeg ik tot twee keer toe een lach te horen die me vertelde: 'Onzin!'. Er werd me gezegd dat de dobermann veel te groot en stoer voor mij is. Het enige compromis dat ik kon bedenken, was te stellen dat ik een wat klein uitgevallen Dobermann ben. Net zoals je tegenwoordig minivarkentjes hebt, bestaat er vanaf nu dus ook een nijdig bijtertje: moi!

***Wat valt er zoal
te verwachten in 2018?***

In dit Jaar van de Hond is gemeenschapsgevoel belangrijk. We trekken ons terug in onze eigen groep en doen zo aan zelfgekozen apartheid. Vergelijk het met het je kwispelend terugtrekken in een hondenmand vol gelijkgestemden. Op economisch vlak zijn we uit een diep dal geklommen. Dat geldt in dit Jaar van de Hond niet alleen voor Nederland, maar ook voor Europese zorgenkindjes als Griekenland en Italië. Daarbij moet meteen worden aangetekend dat zowel de inflatie, die idealiter zo'n 2 procent is, als de lonen zullen achterblijven. Het wordt ook in 2018 oppassen voor zeepbellen, want met een rente zo laag als de huidige zoekt men zijn investeringsmogelijkheden dikwijls in droombeelden van rijkdom in de toekomst. Verwacht daarom veel activiteiten bij de zogenaamde *fat start-up's*. Ook dreigt de onroerendgoedmarkt weer last te krijgen van opgeblazenheid. Ondertussen zorgt de energie van het Jaar van de Hond er ook voor dat we gaan voor idealen en principes, waardoor impactbeleggen de wind in de zeilen krijgt. Blockchain, de technologie achter cryptocurrency Bitcoin, breekt door in 2018, waardoor we steeds meer toepassingen van deze technologie kunnen verwachten. Denk aan toepassingen in het verzekeringswezen of aan een op blockchain gebaseerd systeem dat gedeeld autobezit eenvoudiger maakt. Destination marketing blijft belangrijk, omdat we uitgekeken raken op steeds weer dezelfde bestemmingen en ons stedentripje of congres op een andere, minder voor de hand liggende locatie willen beleven. Omdat luchtvaartmaatschappijen op steeds meer bestemmingen vliegen, is zoiets vaak ook mogelijk. Op het vlak van de arbeid krijgen we te maken met een permanente heroriëntatie. Soms gaat het dan om bij- en omscholing, bijvoorbeeld om de digitalisering van ons beroep bij te kunnen houden. Sommige mensen moeten door de introductie van digitale technologie op zoek naar een nieuwe baan, maar de technologie schept ook weer nieuwe banen. Een ander effect van digitalisering is dat de

nadruk op menselijke eigenschappen als invoelend vermogen en tact steeds belangrijker wordt in ons werk, omdat robots en kunstmatige intelligentie hier nu eenmaal minder goed in zijn. Wel lopen we de kans om bij ons volgende sollicitatiegesprek niet door een hr-medewerker te worden geïnterviewd, maar door een algoritme dat precies weet welke vragen te stellen en hoe de antwoorden te beoordelen. Maar ook hier geldt weer dat het algoritme werkt op basis van de input van menselijke recruiters, dus de vooroordelen van hr-mensen worden gewoon overgenomen door de computer. Het blijft oppassen geblazen dus. De open kantoorruimtes die een jaar of tien geleden opkwamen, zijn weer op hun retour, omdat er teveel mensen zijn die in zo'n omgeving permanent worden afgeleid. We krijgen in plaats daarvan te maken met ruimtes die flexibel in te delen zijn, zodat een ieder de werkplek kan krijgen die hij of zij zich wenst. Op het vlak van internationale veiligheid en geopolitiek blijft het rommelen in 2018. In Europa komt de natiestaat steeds meer in de

verdrukking. Er worden bestuurstaken overgeheveld naar supranationale overheden en er worden bevoegdheden overgeheveld naar gemeentelijk en regionaal niveau. Verder blijft separatisme opspelen in Europa. Ook in 2018 zal er een vloed aan migranten over de aarde trekken. Opvallend is dat de migratiebereidheid niet alleen is aan te treffen op continenten als Afrika en Zuid-Amerika, maar ook in Europa. Uiteraard zijn de beweegredenen anders. Afrikaners ontvluchten voornamelijk armoede en Europeanen ontvluchten vooral onveiligheid. In Europa zal het aantal no-go-areas toenemen, maar tegelijkertijd zal 2018 een jaar van waakzaamheid zijn. Steeds meer Europeanen zijn de mening toegedaan dat invoelendheid zijn grenzen kent en dat naïeve toegeeflijkheid 'uit' is. Op het vlak van oorlogvoering krijgen we te maken met autonome wapensystemen, zeg maar met oorlogsrobots die de vijand te lijf gaan. Om zich heen schietende robots is voor velen een angstbeeld, maar er schijnen minder slachtoffers bij te vallen dan bij conventionele

oorlogsvoering. De naar-binnen-gerichtheid van de regering Trump in de VS en de onstuitbare opmars van China op economisch en militair terrein zorgen in 2018 voor belangrijke verschuivingen in het wereldwijde machtsverevenwicht. Het zit er dik in dat olie straks niet meer in dollars wordt afgerekend, maar in een nieuw te vormen valutacombinatie, waar de Chinese yuan wel en de Amerikaanse dollar niet bij hoort. Ook zal China steeds vaker in de rol van 'politieagent' van de wereld' worden gedrukt, maar zij zal deze rol totaal anders in gaan vullen dan de VS. Regionale conflicten zullen minder last krijgen van buitenlandse inmenging, want daar heeft China een broertje dood aan. De Koreaanse crisis vormt hierop wellicht een uitzondering, omdat het nu eenmaal een buurland van China is. Ondanks al het gebrul van de kleine draak Noord-Korea, verwacht ik geen echte dreiging van de leider met het rare haar, ook al blijft het altijd oppassen geblazen met ongeleide projectielen. Steeds meer islamieten krijgen tabak van het fundamentalisme, dat zoveel geweld in het Midden Oosten en Europa veroorzaakt. Toch is de strijd binnen de islam nog lang niet over. Pas wanneer er economische voorspoed voor brede lagen van de bevolking komt in islamitische landen, zullen ze vredelievender worden. Dat betekent dat dit deel van de wereld voorlopig een onstabiel kruisvat blijft. En het betekent ook dat ze in Europa een leger blijven vormen dat, zodra ze er meer dan een kwart van de bevolking uitmaken, ons continent zal gaan koloniseren. De radicalisering bij een deel van de moslims krijgt zijn evenknie in extremisme van blanke verliezers van de vooruitgang. Gefrustreerde blanke mannen zullen de schuld van alles leggen bij vrouwen, Joden, islamieten, zwarten, homo's... kortom bij alles wat niet 'blank en man' is. Nationalisme en eigen-volk-eerst-filosofieën vierten ook in 2018 hoogtij, als uitdrukking van het ongemak waarmee de modernisering van de wereld gepaard gaat. Het fundamentalisme dat momenteel

hoogtij viert wordt in de kaart gespeeld door sektarische media, die zich specialiseren in vooroordelen en eenzijdige wereldbeelden. Verder blijft de kwetsbaarheid van onze ICT-systemen een grote zorg. We hebben niet alleen te maken met hackers die het hebben voorzien op onze centjes en kennis, maar ook met trollen en terroristen die het internet gebruiken voor hun onguire praktijken. Verder zullen we te maken krijgen met *strategically motivated actors* zoals buitenlandse mogendheden, die ons een spaak in de digitale wielen willen rijden. Nederlanders zullen zich hier steeds bewuster van worden, waardoor ze bij een eventueel referendum over de sleepwet voor meer bevoegdheden voor onze veiligheidsdiensten zullen stemmen. We zijn beslist nog niet af van *fake news* en informatieoorlogen. Die zijn net begonnen en zullen voor nog veel meer verwarring zorgen. Naast binnen- en buitenlandse trollen en andere menselijke saboteurs zijn er nu ook robots die de publieke opinie proberen te beïnvloeden, bijvoorbeeld via Twitter-hashtags. Internetgiganten als Facebook en Google zijn een tegenoffensief begonnen, maar zij censureren in hun poging fake news tegen te gaan vooral kritische en uitgesproken geluiden, waardoor er alleen 'middle of the road'-opvattingen lijken over te blijven op hun media, en dat is natuurlijk ook weer niet de bedoeling. Wat we eigenlijk nodig hebben is een medium dat verslag doet van meningen, verhalen en argumenten uit alle uithoeken van de samenleving en het internet, zodat we weten wat er speelt in de wereld. Wellicht dat de blockchain-technologie hier uitkomst gaat bieden. Waar ik me verder zorgen over maak, is het verschijnsel dat iedereen op het internet de opvattingen vindt die hem of haar welgevallig zijn, en dat men niet verder kijkt dan de bevestiging van het eigen gelijk. Onze mediabeleving raakt hierdoor versplinterd, zodat we niet meer met elkaar in gesprek raken, maar iedereen zich opsluit in zijn of haar eigen mediawerkelijkheid. We gaan ons steeds vaker

verzetten tegen de onredelijkheid van algoritmes, omdat die er bijvoorbeeld voor zorgen dat vliegtuigen stelselmatig worden overboekt. Niemand wil met zijn ticket op zak uit een vliegtuig worden gezet, hoe accuraat het algoritme ook werkt vanuit het perspectief van de luchtvaartmaatschappij. Technologie zal hoe dan ook steeds meer ingezet worden om ons ofwel gezelligheid te bieden, of om ons meer controle over ons leven te geven, of om ons meer vrijheid van handelen te bieden. En we gaan op technologisch vlak ook steeds vaker moedertje natuur nabootsen. Biomimicry wordt dit genoemd. Ook in 2018 zullen we weer veel praten over het weer, dat immers steeds extremer wordt. Wanneer we dat doen, laten we dan niet teveel kijken naar de schuldvraag, maar ons richten op de oplossingen. Het klimaat is een te complex gegeven om alleen te wijten aan CO₂-uitstoot. Laten we ons hoeden voor klimaathysterie en bezig gaan met oplossingen. We hebben een nieuw Deltaplan nodig, met daarin alle benodigde ruimtelijke aanpassingen om extreem weer aan te

kunnen. Op het vlak van technische doorbraken verwacht ik in 2018 veel van de energiesector. Dit zijn, in tegenstelling tot nieuwe mogelijkheden op de smartphone, geen innovaties waar veel over gesproken of geschreven wordt, maar de verduurzaming van onze samenleving hangt toch echt af van innovaties op het vlak van batterijen of vergassingstechnieken, en niet van een *dual camera* op je smartphone. Ik verwacht dat op energiegebied de grootste stappen gezet gaan worden door China. Dit land wordt leidend in de wereldwijde groene-energierevolutie en gaat er bijvoorbeeld voor zorgen dat we over enkele jaren het *tipping point* voor elektrisch rijden bereiken. Er zal steeds meer aandacht komen voor mobility-as-a-service, afgekort MaaS. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om een app waarmee je uit kunt zoeken hoe je je reis vanaf een bepaald punt kunt vervolgen –bus, trein, (Uber) taxi, huurfiets of een deelauto– waarna de app je die vervolgreis laat reserveren en betalen. We komen ook steeds dichterbij een wereld waarin autonoom rijden de norm is. De sensortechnologie die er voor zorgt dat onze auto binnen de wegbelijning blijft rijden

of zichzelf inparkeert, is al een voorbode van dit nieuwe tijdperk. We komen ook in 2018 weer een stapje dichterbij een wereld die haar energie uit zonlicht haalt. Nederland blijft een gasland, ook al wordt er steeds minder aardgas uit de grond gehaald. De komende jaren gaan we volop groen gas en bio-LNG gebruiken. Op het vlak van gezondheidszorg geldt dat een groeiend deel van deze sector zich niet bezighoudt met (het genezen van) ziekte, maar met zorgverlening, bijvoorbeeld aan chronisch zieken. Het gaat voor ons burgers dus steeds vaker over het leren leven met ziekte en beperking en niet over het uitbannen van die ziekte. Steeds meer zorg wordt ook door onszelf gegeven, ofwel in de vorm van zelfzorg, ofwel in de vorm van mantelzorg. En steeds meer zorg wordt, mede daardoor, ook thuis gegeven en niet in een ziekenhuis of zorginstelling. We gaan toe naar nieuwe vormen van solidariteit, waarbij we bijvoorbeeld groepsgewijs zorg inkopen. Er valt hier te denken aan mensen die aan eenzelfde kwaal leiden, en die daar gezamenlijk een vuist tegen maken, zowel wat betreft het vinden van remedies als wat betreft het delen van de ziektekosten. Sowieso vallen er in 2018 allereerste nieuwe initiatieven 'van onderop' te verwachten. Burgers starten zorgcoöperaties en patiëntengroepen, en burgers en zorgverleners vormen samenwerkingsverbanden die een tegenwicht willen bieden aan grote spelers als de farmaceutische industrie. Verder zal de arts steeds vaker aangevuld (of zelfs vervangen) worden door kunstmatige intelligentie, bijvoorbeeld op het vlak van diagnose stellen. Wanneer we naar opeenvolgende generaties kijken, dan blijkt dat we niet slimmer worden, maar juist dommer. Uit IQ-test die door de jaren heen werden uitgevoerd in diverse westerse landen blijkt onze score namelijk steeds lager uit te vallen. Sommige wetenschappers wijten dit aan het feit dat slimmere, hoger opgeleide vrouwen steeds minder kinderen krijgen. De publieke terechtstellingen die we het

afgelopen jaar zagen in het kader van de #metoo-actie doen de middeleeuwen terugkeren in onze moderne wereld, en flirtangst wordt in 2018 een normaal verschijnsel. Bij stellen blijkt leeftijdsverschil in steeds mindere mate een groot probleem te vormen. Beroemde koppels als Emmanuel en Brigitte Macron geven wat dat betreft het goede voorbeeld. Maar relaties blijven natuurlijk lastig, dus kiezen steeds meer jongeren voor een virtueel maatje, in plaats van een levensechte vriend of vriendin. De familie mag voor velen dan nauwelijks een rol van betekenis meer spelen, we hebben toch naasten nodig, dus kiezen steeds meer mensen hun eigen groep naasten. Deze zelfgekozen familie wordt ook wel vramilie genoemd, een samentrekking van de woorden 'vriend' en 'familie'. Informatietechnologie veroverd iedere uithoek van de wereld. Zelfs sekspeeltjes zijn ondertussen 'slim'. En nu ik het toch over seks heb: volgens de meeste vrouwen mag het zo af en toe best een beetje ruw zijn, en we doen het nog tot op hoge leeftijd en hebben er dan beslist niet minder plezier van. Op het vlak van mode komen we terug van *fast fashion* en gaan we weer vaker voor *slow fashion*. Dat betekent dat we minder kleren kopen, maar bij onze koop meer letten op kwaliteit en duurzaamheid van de artikelen. Ook het fenomeen recycling speelt een steeds grotere rol op het gebied van kleding. We leasen kleren en van oude kleren worden weer nieuwe garens gesponnen. Kledingzaken spelen een opvoedkundige rol bij deze trend. Het zijn de plekken waar ons bewustzijn en smaak wordt bijgebracht. Leer komt straks niet meer van dieren, maar uit de fabriek, waar het door bacteriën wordt gemaakt. Op het gebied van haarmode zijn er trends zoals de low fade haircut en grijs is niet langer taboe, maar mag gezien worden. Voor vrouwen geldt dat in 2018 een kort kapsel, eventueel met een boblijn, of een *out of bed*-look niet misstaan. Makkelijk, want zo hoeft er 's ochtends minder lang voor de spiegel gestaan te worden!

